

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Предплата је на целу годину 1 ф. 50 новчића, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добијају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска)

Бр. 11. и 12. У Сомбору за Новембар и Децембар 1898. Год. XXX.

О ВАЖНОСТИ ПЕВАЊА У ШКОЛИ. ✓

— По А. Бергману. —

Како по својем органу, исто тако и по садржини, музика стоји на средини међу пластиком и поезијом. Орган јој је висинном опредељени *глас, тон*, који ма да се опредељује *временом*, ипак је каквим телом — дакле усљед неког фактора који у простору трепти — условљено, објективирано срество. Процес еманциповања од простора почиње већ у сликарству, у колико ова вештина представља чулност у *равнини*; еманципација ова тек је у музици одређеније изражена, јер тон, ма да постаје под утецајем простора, *сам по себи већ није просторан*. Потпуна и савршена еманципација од чулности настаје тек у поезији, чији се орган, говор, сасвим ослобађа чулности, пошто пресгављачка снага *песничког* језика не лежи толико у спољашњој *звучности речи*, колико у сликама, које занимају *унутарње очи* читалаца или слушалаца; она се дакле налази у *унутарњој осетљивости*. Овај посреднички положај, — који припада музици, међу пластиком и поезијом и који она заузима по органу којим се реализује — може се применити и на *садржину* ове вештине. Наиме музика је тумач, изразицац душевних расположеја. То исто чини — и ако у мањој мери и с незнатнијим успехом — и сликарство, напосе сликарство предела, које се баш с тога и може сматрати за пластичну вештину, која се граничи и додирује с музиком. Нарочито новији сликари предела, дају својим сликама извештан душевни расположеја, пренашањем — на слику из спољашњега света — ведрине и натуштености, радости и туге своје душе, својег сопственог ружичастог или мрачног погледа на свет. Али овде је душевни расположеја скучен на слику извесног предела, док се међутим у музици манифестује сам *душевни расположеја* у свој својој самосталности. Ову самосталност своју поново губи душевни расположеја, чуствовање, у поезији, — особито у лирици,

која се у осталом граничи с музиком, — али сасвим у другом смислу него што то бива при сликању предела. Код овог потоњег душевни расположеј је ограничен простором, а у поезији *мишљу*. Душевни расположејаи, чувствовања, не могу се тумачити речма друкчије, него у облику мисли, посредством, у реченицама изражених, пресуда. Чувствовање, душевни расположеј није могуће изразити речма као нешто самостално, голо, наго, без односа на какав предмет, узрок, циљ. — Музика пак изражава само чувство, душевни расположеј као нешто сасвим самостално. С ове тачке гледишта — са које посматрамо овај предмет — у томе баш и лежи с једне стране сиромаштво музике, с друге пак њезино богатство према поезији. Музика не може обележити узрок и предмет њоме изражених чуства. Она се може радовати, тужити, тежити, уображати, одушевљавати, али не може именовати предмет и одредити узрок своје радости, жалости, тежње, уображања и одушевљења. Истина, било је и таквих композитора, који су се подухваћали, да не само изразе поједина чуства, него и да сасвим детаљно, помоћу музичких гласова, испричају и саме догађаје; такве су нпр. композиције: уништење Москве, абукирски морски бој и др. Али сви ти, поред све те своје подузимачке смелости имали су ипак и толико обазривости, да су поједина тежа места у својим композицијама објашњавали речма, које су над музичке знаке натписивали, из чега се види, да ни сами нису били убеђени у савршену моћ изражавања ритма и гласова, и да су држали, да ће бити и таквих слушалаца који ће их криво разумети. Оваква изопачавања у музици, довела су била не једног критичара — а међу тима и Ханслика — да одреку музици сваку идејалну садржину, тврдећи да је мелодија и хармонија која постаје од гласова, уједно и облик и садржина музике. Ову претерану тврдњу може врло лако опровргнути у музици сасвим невичан — али здравих чула и пријемљива срца — лајик, и то оним утецајем, који на његов душевни расположеј чини, један добро одсвирани класички музички комад. Та и најпростијег момка раздражи енергична, а ожалости тужна свирка. Музика дакле заиста има своју садржину и она је у стању да изрази чуства, душевне расположејае, *али без сваке одређености мисли*. У овом погледу је *сиромашнија* од поезије; али се та сиромаштина њезина с другог гледишта може и мора сматрати за богатство њезино. Музика није толико неспособна, да не би могла одредити мисао, већ се она, баш она сама, одриче те одређености, јер није на њу скучена. Она

изражава душевне расположејаје и чувства у свој њиховој *самосталности*, — *непосредности* и *изворности*; а небориви је факт, да колико речма изражено чувство добија том својом *опредељеношћу*, толико исто губи од своје *непосредности*, *изворности*.

Оно за чега песник није у стању да нађе речи, што се не може *речма* исказати, то музичар може да изрази помоћу *гласова*. Чувство које потиче из најдубље дубине срца, усљед којег занемари песник — *речи*, држи језик песнику — *музичару*.

У овоме лежи она велика важност, која се мора *песми* приписивати, при тумачењу и изражавању чустава. Реч и глас долазе у песми у такову везу, која је обојима извор богатства; глас даје речи непосредност, унутарњост, а реч опет даје гласу одређеност, јасност. Лирска поезија и музика су близанци, с тога их и у народној поезији, том најстаријем облику поезије, обично заједно налазимо.

Добивши тако чистији и јаснији појам о суштини музике и поезије, не ће нам бити тешко предочити велику важност учења певања у школи.

Врло би лако било засведочити, како би благотворан утецај имало на школско васпитање, особито на васпитање у средњим школама, да се у ред осталих наставних предмета стави и музика у ширем обиму с учењем теорије музике, свирање у појединим инструментима, особно и хорално певање. — Али се ово једно усљед многих школских предмета, а друго и усљед разних техничких тешкоћа не може савршено извести. У толико се има већа пажња обраћати на учење певања, и то тим пре, што се оно без великих тешкоћа може ставити у ред осталих предмета, с врло паметном поделом времена; оно с техничке стране, није везано ни за какве спољашње услове, а и не повећава данашњу прекомерну оптерећеност, већ на против — као и гимнастика — улива нове снаге, гипкости и свежине у тело и душу, који под теретом учења осталих наука, малаксавају. — Сваки ко има гласа и слуха може учити певати, док се међутим за учење свирања на извесним инструментима захтева много више спољашњих услова. Држимо, да је непотребно наглашавати, да овде мислимо на *хорално певање*. Онолику пажњу, колику *особно певање* захтева, школа не може обратити на поједине гласове, а осим тога и физичка подобност која је за особно певање неопходно потребна, тек ако би се код извесног, незнатног, броја ученика ноћи могла. Ми дакле од своје стране за најцелисходније и најизводљивије сматрамо такво певање

У школи, напосе у средњој школи, помоћу којег се, иза извесног основног упутства и практичног вежбања у певању, ученик чим пре може у школски хор уврстити.

Није нам намера, да овом приликом износимо метод учења певања у школи; искључива нам је циљ, да покажемо важност певања у школи, а особито важност *хоралног певања*.

Прва корист, која нам пажњу на себе обраћа, *физичка* је. Певање има веома велики утјецај на развитак и остврћење разних телесних органа. Пре свега крепи груди, шири плућа, што је веома важна околност за *седећиви* начин живота наших ученика. У овом погледу певање може доћи у један ред с гимнастиком, чију велику важност тек у новије доба почињу увиђати. Али још је важније певање с тога, што развија глас у ученика и што је оно једино васпитно школско средство у овом погледу. Декламовањем се такође негује глас, али се за добро декламовање управо као први и главни услов тражи звонак, јаки, и за разне модерације подобан глас. Слободно тврдимо, да дечаци, који имају слабе и неразвијене гласове, а поред тога се нису вежбали у певању, често су једва у стању отпевати три-четири гласа који леже један до другог, те према томе цео обим гласа им обухвата од прилике једну кварту. Овакав глас не само да није подобан за уметничко декламовање, већ није ни за разумљиво наглашивано и изразито читање. Шта више — што се на први поглед чини да је парадоксон, слаб и уског обима глас може да учини врло непријатан утисак на целу појаву човечју, у колико чини човека несигурним у друштвеном опћењу, док на против јак, звонак и гибак глас, даје ономе који га има самопоуздања и храбрости.

Изузев ванредних случајева, у којима лечник забрањује певати, певање само у једној прилици може на организам дечака од штетна утицаја бити, а то је када се дечаци приморавају, да певају при *мутацији* гласа. Ова је околност у толико важнија, што она у извесном добу код свакога наступа, и у толико се на њу има обратити већа пажња у средњим школама, што се она код дечака појављује обично у добу од 14—17 година. Последице силног певања при мутацији јесу стална промуклост, а често и деломичан губитак гласа.

Видимо дакле да је физички уплив певања, с обзиром на извесне околности, најповољнији; али још је повољнији утицај певања на *душевни живот дечака*. Оно је од васпитна уплива

не само на чувствовања и укус, већ и на разум па и на сами карактер.

Разгледајмо ове тврдње пажљивије. У првом реду певање има васпитна утецаја на *разум*. Утецај овај не тумачимо општим правилом, по коме се *разум* развија свачим, у чему има *што за разумевање*. Са ове тачке гледишта могло би се без избора *свашта* у школи предузимати, јер у свачему има по нешто за разумевање. А када за један школски васпитни фактор кажемо, да развија разум, онда желимо више рећи од горе наведенога. Певање се дакле у самој ствари, у најужем смислу речи може сматрати као средство за развијање разума. — За доказ ове тврдње довољно је констатовати факт, да се *цела музика оснива на математици*. Сам тон постаје тим путем, што неко тело у извесном времену врши увек један и исти број правилних трептања. Међусобни одношај појединих интервала, на којем почива *мелодија и хармонија*, нису ништа друго, већ одношај количине трептања; а *ритам* који је поред мелодије и хармоније најглавнији музички чинилац, такође изискује математичку тачност у артикулацији темпа мелодије. Још пре него што дођемо до свесног схватања ових математичких одношаја, већ у слуху нашем налазимо остварен математички закон, у колико је наше ухо у стању нпр. онакове интервале лако схватити — долазили они један за другим у мелодији, или једновремено у хармонији — одношај којих се може што мањим јединичним бројкама изразити. Најлакше схвата октаве (2:1), за тим квинте (3:2) и кварте (4:3), затим велику сексту (5:3) и велику терцу (5:4); већ теже иде схватање велике секунде (9:8) а још теже нпр. велике септимае (15:8) итд. Једном речју: што су већи бројеви потребни за обележавање одношаја између два гласа, у толико теже схватамо дотични интервал. Могао би нам ко с правом пребацити, да човек није свестан поменути операције уха за време певања, у колико се ма ко може сасвим темељно упознати и теоретички и практички са свима интервалима, а без да би и помислио на њихове математичке одношаје. Али им одговарамо, да не смемо заборавити, да је чисто *музичко* (а не математичко) разликовање и распознавање интервала, такође функција разума, особито при певању, пошто певачи немају никаква спољна ослоња, помоћу којег би назначени глас наћи могли. И не само да им не стоје на расположењу стално одређени гласови, које би ма и механички могли произвести нпр. на гласовиру, него се не могу послужити ни мером од ока, као нпр. свирачи

на виолини и другим сличним јој музичким инструментима. Мери дотичнога интервала носе они чисто у својој музичкој свести и потребни глас само тако могу изнаћи, ако су са односним интервалом и теоретички и практички на чисто. У осталом музика има још и други математички фактор, усљед којег је неизбежно најтачније рачунање, а тај је *ритам*, који се оснива на *трајању* појединих гласова. Скуп више једнотрајних или разнога трајања гласова чини по једну мању целину (један такт), а скупљање трајања ових појединих гласова у највише случајајева није ништа друго, него сабирање разноимених разломака. Ова радња заиста служи за развијање разума, јер се може само *свесно* обављати. Разну висину гласова комбинује ухо *несвесно*, али при сабирању делова такта већ се захтева *рачунање*.

Заиста је то чудновато! Осим музике нема ни једне вештине, која би по својој садржини тако далеко била (стајала) од свега онога што је разумно, и опет од ње нема друге вештине чији би органи манифестовања у већој мери били производ разума. Та кроз више столећа, музика и није била ништа друго, већ скуп врло често прекомерно замршених — математичких комбинација; и тек у новије доба се енергично почело наглашавати, да овај заплетени организам, ваља духом оживети. Бетовен је био први, који је овај захтев у свој пуноћи остварио, пошто је с једне стране, као прави песник, сво надахнуће своје душе у гласове улио, а с друге стране као прави и темељни музичар, најтачније је разумевао замршену технику гласовних одношаја, те је према томе он био *велики*, ваљада *највећи* песник-музичар.

Певач је дакле принуђен *да рачуна*, али кад рачуна, он то не чини с празним, апстрактним количинама, већ с гласовима који му произилазе из одушевљених груди и који су прожмани чувствовањима, који му (гласови) подједнако занимају и расположење и уображање.

Тим начином певање оплемењава *укус*, јер одушевљен, леп глас сведен у меледију и акорде необично јако утиче на *естетично чувство*.

Човек који тежи за савршенством паштиће се, да му живот буде не само разуман и моралан, него и *леп*. У овом погледу би се још и данас могли поучити од *старих Грка*, у чијем је животу владала чудновата хармонија; али на жалост наш век врло се мало брине за оплемењивање *укуса*. А то нам је особито данашњим да-

ном од преке потребе, када у вештинама и у животу простоту хоће да замене ексцентричност, идејално схватање ниски натурализам, здрава и за живот подобна чуствовања страшни песимизам. У оваквим приликама дакле дужна је школа употребити сва средства која јој на расположењу стоје, те да путем истих врши благотворан утицај на естетично чуствовање у омладине. Истина, цртање савесно врши своју дужност у овом погледу — у колико му то дело-круг дозвољава — а исто тако доста може учинити и настава у реторици, поезици и историји књижевности, али само уз добро руковођење; но и поред свих тих наведених средстава ни певање не постаје излишно и илузорно, јер ако хоћемо оба естетичка чула — и око и ухо — у једнакој мери да изобразимо на службу „лепога“, онда се морамо старати, да поред цртања које развија вид, нађемо цртању, по утицају равно, средство за развитак слуха. Овакво средство пак налазимо једино у музици, а особито у певању, пошто је поезија — ма да јој се не могу одрећи извесни музички фактори — с једне стране тако општа, с друге пак стране тако идејална вештина, да се посредством ње естетичан развитак слуха, само дру-гостепено обављати може.

Укус се може само тада помоћу музике односно певања у потпуном смислу облагорођавати, када се комађа за певање с особитом пажњом бирају. У овој прилици се такође применити може све оно, што се примењује на сва васпитна и наставна средства, т. ј. да је и оно што је по себи *најбоље*, за омладину само *добро*. Избегавати треба све оно што је обично као и оно што је претерано, све што је природно и што је извештачено, те не треба ништа предузимати осим племенитог, природно узвишеног и идејално вештачког.

На укус, на чуло лепоте утиче музика особито својим спољним органом т. ј. лепим гласом, на чуствовање пак више утиче својом садржином, која и није ништа друго, него таласање чуствовања и душевних расположеја. Како пак јавна настава и васпитање на овом пољу, облагорођавања чуствовања и образовању срца најмање шта чини и чинити може, то се баш овде најбоље може видети важност учења певања у школи. Велики напредак нашега века у наукама јако је повећао захтеве, које друштво може с правом од школе да захтева, те према томе предавање разних знања заузме сво време, које нам је на расположењу и употреби све снаге, тако да се на образовање срца једва једвице може нешто

тежње обратити. Истина, да у овом погледу могу много учинити поједини религијозно-морални, естетички и исторички предмети, али ни с употребом свих средстава која им на расположењу стоје, ипак нису у стању развитку чувстовања осигурати онако знаменито место у васпитној настави, какво заузима развитак разума. Ма да признајемо, да је прва задаћа — средњих школа — настава, развитак разума, ипак смо уверени, да занемарење развитка чувстовања у омладине, доводи до оне настраности и једностраности, коју опажамо у душевном животу многих људи, и која поред лепих и научних знања, поред широка видокруга показује врло често највећу чувствену грубост, скамењеност срца, подивљалост душе.

Није од потребе доказивати, како музика упитомљава и облагорођава чувстовања. Од најстаријих времена људима је познат био овај утецај, о чему нас и историја и легенде уверавају. Утецај, песме Орфејеве, која је била праћена седмоструном лиром, био је тако огроман, да је дрвеће и стење покретао и најдивље животиње припитомљавао; а када је жену изгубио, отишао је на онај свет и својом песмом тако је потресао срце Персефоне, да му је ова на послетку повратила милу Евридику. — Када је дух Божји оставио Саула, и напао га нечисти дух, слуге су му саветовале, да потражи једног човека који зна свирати. Тако је доспео Давид пред Саула цара и овај га заволео; и кад год је Саула нападао зао дух, Давид му је свирао на харфи и тако је изгонио зла духа. — Када су Шпартанци приликом месенског рата од Атињана искали војсковођу, ови су им послали свирача Тиртеја који је рамао, али који је одушевљеном песмом својом и у најтежим тренуцима потицао војнике на живу борбу. — На побуђивање патриотичких, а особито убојитих чувстовања, какав неописано велики утецај има музика, а особито песма, на то имамо небројено примера у историји. Стари Германци су с бардитом полазили у рат, Французи су за време револуције под утицајем „Марсељезе“ чуда чинили, а да су Србину *цусле* слободу извојевале, зна свако, без да му ми кажемо.

Још боље се изражавају и буде музиком, а особито певањем религијозна чувстовања; управо смело тврдити можемо, да човеку не стоје никаква друга средства на расположењу, помоћу којих би својим побожним чувстовањима права и дирљива излива дао, ван музике и песме. — Духом Божјим умудрени псалмопевац учи нас да хвалимо Господа *вз гѣрбѣнах* и *вз органѣхъ*, да Га слаavimo *вз ѡлтари* и *гѣлѣхъ*, да Му појемо *вз кимбалѣхъ докрогласнихъ*, да Га

величамо *вз кимбалѣхз восклицаніа*. — Када је тридентски сабор хтео да забрани у римској цркви фигуралну полифонију, те да на место исте поново заведе Григоријеву просту хомофонију, женијални Палестрина црпео је снагу из дубине побожног срца свога, те је саставио, онај у целом свету чувени, музички комад, који је у историји музике познат под називом „Маркелове мисе“, а коју када је чуо папа Пије IV. поново је заволео црквену музику и изрекао ове знамените речи: „Ово су заиста гласови оне нове песме, коју је апостол Јован чуо у победоносном Јерусалиму, и из које нам други Јован овде, у земаљском Јерусалиму пружа један део.“ — Тако се у римској цркви и на даље задржала уметничка музика.

Ко би и могао изређати сва она разна чувдовања душе човеце, која се путем музике, односно песмом изражавају? Музика прати човека кроз цео живот од колевке до гроба. Песмицом уснављује мајка невино одојче; веселе игре детињског нам доба зачињене су песмама; срце које љуби песмом изражава срећу односно тугу своју; у кругу добрих пријатеља песма не сме изостати; побожан се човек на крилима песме диже до престола Божјег и излива пред њим побожна чувства срца свог; код мртвачког одра милих нам и драгих, песма тугованка је тумач жалости и јада нашега, па најзад када и сами склопимо очи на вечити санак, изнад грудва које нам по мртвачком ковчегу ударају песма се ори.

Ако овоме додамо још речи немачкога песника који вели:

Wo mann singt, da lass dich ruhig nieder,
 Böse Menschen haben keine Lieder —

онда, тврдити можемо, да музика и песма не могу бити тумачима подлих или рђавих ђуди и страсти, њиме се оне не могу потстрекавати, и да добрим избором песама, наравно можемо још племени-тији утисак постићи; знамо ли то, тада се не може нико противити учењу певања у школи, као таквом важном васпитном среству, помоћу којег можемо најсигурније утецати на пријемљива срца и душевне расположеја оmlадине.

Васпитач је у стању помоћу певања побудити таква чувдовања у души васпитаниковој, која имају знатна утецаја на образовање карактера. Мартин Лутер, који је био велики пријатељ и поштоватељ музике и песме, на једном месту овако говори: „Сврх сваке је сумње, да се клица многих врлина крије у срцу оних, који воле музику, а они, које она не потреса, држим, да су као дрвље и камење.“

Певач некако инстинктивно присваја себи оно чуствовање, које је у песми изражено, и сматра га при певању за своје сопствено. При певању глас избија из груди певача, и сједињен с разумном речју, јесте излив унутарњег живота певачева; напротив у музици је глас сасвим нешто друго од односнога инструмента, помоћу којег се производи. Не могуће је да се у младића, који пева много религиозних и патриотичких песама, тиме не развија религиозно односно патриотичко чуство. И како се иста у души му све боље учвршћавају навикнуће се не стидети своје вере и својих убеђења, него ће их јавно и смело ширити и пред целим светом признавати. Певање и није ништа друго, већ манифестовање и признавање чуствовања који су нам у души. — Осим овога, учење певања у школи има и ту добру страну, што хоралним певањем јако и с успехом утиче на развитак карактера, што такође спада у задаћу школе. Хорално певање побуђује на слогу, једномишљеност с другима, буди и крепи општи дух, чини свесним младића, да друштво, које се састоји из породица, народа, држава, само тада може напредовати на земљи, ако међу члановима породице, народа и државе влада потпуна слога, једномишљеност. — Шта утиче на душу слушаца, када једна велика група једногласно пева? Недостају чари хармоније, а врло често нам и сама мелодија својом грубошћу вређа слух, па ипак и не помишљамо на неповољну критику; већ напротив, једногласно и одушевљено певање масе, узрујава нам и узнемирује нам душу. Шта је то што нас тако и нехотице заноси? Свест о томе, да је ту присутно неколико стотина, хиљада људи, који једно мисле, једно осећају, једно верују, једно исповедају, једно проповедају. У томе се баш састоји велика важност заједничког појања при богослужењу, о чему се и у нашим неким храмовима можемо уверити. Неописано велики утецај чини, када један, бројем огромни скуп људи и жена, одраслих и деце, богатих и сиромаша, учених и простих, једним срцем, једном душом и једним гласом запоје: „*Благослови душе моја Госиода...*“ или „*Тебе Бога хвалим...*“ При учењу певања у школи не можемо се истина задовољити са unisonim хоралним певањем; у школи се мора неговати право, хармоничко хорално певање, било сад то у мешовитом или само мушком хору, у којем се може налазити и unisono, али само на појединим местима, да би се постигао извештан утецај. Хармоничко хорално певање само привидно отежава постигнуће оне цели, коју смо код unisono-га певања означили, оно га шта више, најснажније потпо-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

маже. Не може се спорити, да поједине фразе при хоралном певању захтевају извесну самосталност, те се према томе у њему не изражава једноликост већ различност; али за то хармонија у толико прецизније изводи јединство у разноликости, и у колико она ово јединство извесном борбом производи, у толико га и чини свеснијим. Напеви појединих фраза по својој разноликости, истина да истичу разноликост особина разних јединица, али баш ти разнолики напеви помоћу хармоније — која их скопчава — постају једно, услед чега се у нами рађа осећање које нас теши, да и поред разноликости особина, сви опет можемо бити једно у идеји, вери, осећању.

Потрудили смо се, да према изложеном набројимо све разлоге, који чине да је учење певања у школи веома потребно. На крају ћемо само истаћи факт, да и способност за певање, односно љубав према песми, коју би дечак из школе у живот понео, већ сама по себи, не би био успех од мале важности, све када и не би било горенаведених важнијих резултата. Човек који зна и воли певати, сам ће себи многе часове живота засладити, и моћи ће и сам себи и другима прибавити много племенита уживања јер му у власти стоји једно силно средство за одржавање и развијање друштвеног живота.

Ст. С. Илкић.

О УЧИТЕЉСКОЈ ДОСЉЕДНОСТИ (КОНЗЕКВЕНЦИЈИ).*и*

Било је то првих година мога учитељског рада. Ја сам радила свесердно, трудила се и мучила свакојачко — али никако да постигнем успеха, који би ме могао задовољити.

Деца за време наставе су немирна и непажљива а код куће ретко које дете да узме књигу у руке.

Већ сам почела губити стрпљење. Почех претњом плашити децу, не били бар ред увела. За мало ме послушаше и ја се већ почнем радовати. Но после неколико дана све је било по старом.

Најзад се потужих своје старијем колези, који је био један од најбољих учитеља у околини.

„Господине, не знам већ шта да радим с том децом. Никако не могу да одржим дисциплину“, рекох му готово кроз сузе.

„Богме госпођице, то није добро. А какве казни употребљавате?“

„Казни! Па — ето, ја им претим да ће стајати у углу, да неће ићи на одмор, да им нећу приповедати — да“

„О — та то је ужасно. А да ли одржите те претње?“

„Дали их одржим? Па — врло ретко. Кад погледам, како су златне моје девојчице, па кад ме онако молећи гледају — мени је онда тако жао, па морам, да попустим.“

„О — о! То није добро. Главни услов за одржање дисциплине је конзеквенција. Учитељ треба добро да размисли, пре него шта обећа казну, али кад је већ обећа, треба и да је одржи.“

„Па — да богме да је тако, али је мени жао сироте деце.“

„Е госпођице, ту вам не могу дати за право, никако. Љубав према деци не треба да је слепа, да не види њихове мане и недостатке, јер кад деца то примете, онда их не може више нико савладати.“

„Имате право господине! Ја вам захваљујем на савету и владаћу се по њему.“

„О молим“ рече мој колега учтиво. У тим зазвони звонце и ми уђосмо сваки у своју школу.

Ја одмах покушах, да послушам савет свога колеге.

„Децо“, рекох озбиљно, „ја сам вам већ више пута рекла, да ће она која не запамти рачунску задаћу, морати стати у угао. Даклем пазите: Кад једна литра млека вреди 14 потура, шта ће вредити 5 литри млека?“

„Дед Маро, понови задаћу!“

Мала гарава Мара устаде и ушепргли: „Кад једна литра — литра —“

„Е — Маро ти не знаш задаћу, па зато стани у угао.“

Мара почне молити: „Молим госпођице, само ово једаред ми опростите!“

„Не Маро, ти си добро чула шта сам казала, па то мора сад тако бити.“

Мара удари у плач. Мене жао, Боже мој жао, па ме срце боли. Предамном девојчица црном коврчастом косом, па ме гледа молећи оним крупним црним очицама у којима трепте сузице. А ја бих је најрадије узела у наручје и изљубила бих јој те сузне црне очице и одпуштена румена усташца.

Хтедох већ да попустим! Нека иде на место, не могу је гледати, како плаче.

У тим ми дођоше на ум речи мога колеге!

Не, бићу конзеквентна! Нећу попустити!

„Од тога не може бити ништа. Ко не слуша, тај мора бити кажњен!“ рекох врло озбиљно.

Моје мале нађоше се у чуду. Наста тајац. Мала Мара кад виде, де нема куда, оде у угао.

Ја задам на ново задаћу. Све је упамтише и лепо израчунаше. Па тако и другу и трећу и све редом. У часу прође овај час рачуна, који сам дотле увек морала прекидати због непажње мојих ученица.

Пустих децу на одмор. Мара постиђена и тужна стаде код мог стола.

„Но — шта је?“ запитам равнодушно.

„Молим, госпођице, да ми опростите“ проговори мала кроз плач.

„Па добро! Сад ћу ти опростити, али други пут боље пази!“

Тим речима је одпустих. Морам признати, да ми није лако било, сваки пут одржати реч, али на последак се и ја навикнух, да будем конзеквентна.

И то беше од користи и по наставу и по васпитање.

Даница Бандић.

ТРЕБА ЛИ ОДЕЛИТИ ЖЕНСКУ ОД МУШКЕ ДЕЦЕ У СРПСКОЈ НАРОДНОЈ ШКОЛИ?

Пише: Душан Ђурић, учитељ у Осеку.

Свако, телесно и душевно здраво и за школу способно дете, од навршене шесте године, прима на се бригу: да учи. Мада оно у тим годинама не осећа праву бригу, јер му је душа још невина, душевне му моћи још нису сасвим оплемењене, разум му не зна стварати јасне појмове без очигледности, нити о појединим појавама, представама потпун суд изрећи, ипак дете уме идеалисати и пуно је маште (фантазије).

О томе ко није уверен, нека посматра дечије игре и разговор им у игри нека добро слуша. Код детета у тим годинама, док не пође у школу, има општих појмова по обсегу и то: више конкретних, мање обстрактних. После шесте године, односно у првој години школског живота, дечији разум се постепено развија, појам и схваћање добијају већи обим и дете се богати у знању читањем, писањем, говором, декламавањем, појањем, рачупањем итд. Првих шест година дете проведе дане своје младости у кући својих роди-

теља, те је под надзором истих подвргнут њиховом васпитавању и образовању, у колико се ово последње може назвати „образовањем“, ма да се са практичног гледишта не може сравнити са оним у школи, јер се у школи образују сва деца једнако по начелима учитеља, педагога и удешава рад синтетичко-аналитички. У школи се ради теоријско-практички, а на дому само практички по уређеним својствима и моћи разума и знања, но ипак на дому има практичне и непрактичне цели.

Што се тиче васпитавања на дому, то је од врло великог замашаја по цео интелектуални развитак душевне моћи дечје у погледу религиозно моралном, те ћу тој душевној радњи посветити неколико речи. Разлика је између доброг и лошег васпитања практична и непрактична сврха и спрема дечјег чувства за будући јавни религиозно мирални живот. На дому, родитељи својим животом и делом предњаче деци, говором их уче и утврђују у свом милом језику, те што родитељи чине и говоре, то чине и говоре деца, каковим духом дишу родитељи таким дишу и деца. Утицај васпитавања силан је на децу од примера родитељског, очев карактер и темпераменат прелази и неприметно се укорењује у сину, а материна нега, љубав, пожртвовност и вредноћа прелази у својину кћери. — За то се и каже: какав отац такав син, каква мати така кћи. — Деца се вежбају навикавањем на живот, рад и говор својих родитеља, што се све једним именом може назвати: васпитавањем. Родитељи побуђују и загрејавају у деци својој чувства религиозно морална или неморална, деца се на дому од својих родитеља или од чланова у њиховој близини уче учтивости или неучтивости, доброты, честитости и побожности или злу, опачини и непобожности. Родитељи усађују у својој деци: веру, страх божји или ни једно, шта више можда све то искорењују и отупљују. А главни фактори добра васпитања јесу: вера, побожност, страх божји, љубав, искреност, правда, дом, црква, школа, побожни обичаји итд. Но ми сви знамо како су нам одраслија, а поред њих и ова мања и млађа васпитана (част изузецима) особито она из најнижег стајежа без разлике пола. Знамо да већ и она незрела деца, ако не јавно, а оно потајно чине све, говоре свашта, само не оно што се слаже са добрим васпитањем, као: пуше, псују, краду, говоре безобразне речи, туку се и на свађу су јако одана, лукави су, безбожни су, јер под морање и строгом дисциплином долазе у цркву, а родитељи баш никако. Без икаквог побожног чувства су, у опште

www.unilib.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

може се рећи да је већина наше школске младежи обојег пола и у школи и на дому неучтива, без икаквог васпитног духа, баш од својих родитеља на дому заражена. Многи се чуде што је и женска младеж неучтива, неуљудна и беспримерног владања. Не чудите се. Једна шугава овца сво стадо ошуга. Одлучили се та шугава овца од здравих и непокварених, неће се оне друге ошугавити, а ова ће се увек лакше као засебна излечити и опростити своје болести.

Што учитељ за 5 сахати дневно горким и знојавним трудом уради за добро и срећу оне деце, то родитељи несавесни и чланови религиозно неморални у чијој се близини налазе деца, сруше и угуше она посејана васпитна зрна која се лако дотакнула осетљива дечија срца, али се плод не појави. Кори се и учи се, та све се чини у школи само да не падне одговорност и грех на учитеља због промашена васпитна момента, но све бадава. На велико наше чудо и дивљење, видимо да нам се баш онај учтиви и стидљиви спол школске младежи квари и трује безпримерним владањем и учи којекаквим скарадним речима, које су од великог и погибелног утецаја, јер се укорењују у њихова срца, а навика им остаје у души као нешто обично и безазорно. Шта је томе узрок? Ко то квари тај осетљиви женски спол, и где се то управо учини? Ко усађује кукољ у житом посејано поље?

На све то одговорити вам могу: искварена мушка па још школска младеж баш тамо где су сви заједно у једној школској соби. Једно друго квари, једно друго учи, што је од велике последице неуспеха учитељева труда на пољу васпитања. Учитељ их може нечем и научити, али одучити их од укорењене зле и гадне наваде, врло тешко, јер мушка деца пред женскимa говоре у игри, у шали у раскалашности у одсуству његовом, а за сваки преступни сам учитељ не може дознати, па пропуштено и некажњено само једно зло, ствара новија и све већа зла. Непростојно понашање разуздана дечака и говор скарадних речи безобразна детета кадро је угушити чедност женска детета.

Неко ће рећи можда, да је узрок томе лабава школска дисциплина. Ако је то, онда баш да би се што строжије могло поступати са таком поквареном децом, мора се одлучити мушко од женског, да не чује и не види оно што је непростојно. Прва заповест школске дисциплине је: послушност. Ко је у свему послушан, прима и извршује све оно, што је добро и корисно, морално и спасоносно, а одбацује и клони се свега што је некорисно и не-

морално, тај не ће огрести у неваљалству и не ће бити опојен гресима. „Благо човеку који не иде на савет и договор безбожних људи“ вели псалмопевац. Па шта тек да рекнем за децу, којој су широм отворена врата интелектуалних чувстава, која сваког тренутка може отворити ко хоће, а ући у њих може ко хоће. Али не треба пуштати и напуштати ни добру ни злу децу. Не треба трпети да се зло семе сије на добру земљу. Зло од доброг треба одлучити.

Шта тек да кажем за децу која су по добу, по васпитању и образовању измешана. Та замислите сад неваљалу раскалашну и безобразну мушку децу, сваки дан у заједници са ћутљивом, чедном и невином женском децом. Може ли се ту хармонија у васпитању одржати неоскрвњена? Боже сачувај! Тако могу само лажници захтевати хармонију мушка бујна темперамента са тихом и стидљивом нарави женских. Замислите већину (мушке) деце не-васпитана карактера: тврдоглаву, јогунасту, безстидну, раскалашну итд. која су сваки дан у заједници, може ли се ту чему добром научити оно женско дете чији родитељи усадише у њега: веру, страх божји, љубав према Богу, понизност, послушност, марљивост, стидљивост, искреност, праведност, штедљивост, чистоћу, уљудност и чедност. Пример првих т. ј. пример неморалне деце, више ће утецати на срце неокварена детета, него пример чедна и ваљана, побожна и паметна мирна женска детета на неуљудна и неучтива мушка детета.

У колико је дете по годинама старије, у толико јачу наклоност има ка усавршавању у злу, а одвикавању од добра, рђавим примером других. Добра су деца и послушна, али нису свакад послушна деца и добра. Послушност је знак покорности, на које се само дугим усавршавањем и привикивањем привикнути може и то лепим примером. Може се и строгим поступањем исто то постићи код јогунаста чељадета, али дете кад осети да може отрести од себе послушност, прионе к самовољи, која обично избија код оних, који су строгим, а можда и тиранским поступањем навикнута била на строгу и слепу послушност. Види ли тако дете, које је строгим поступком навикнуто на слепу послушност и вршење моралне дужности, како оно, које је слободног духа, чини што хоће, ради што хоће, говори што хоће, лако се повађа за овим, јер су деца без разлике пола склона надтицању. Ово се особито може видети, и осведочити код деце развијенијега духа и разума код ученика III.

www.unilibrary.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

IV. разреда. Има их и у II. но врло мало и да се с лакоћом успоставити хармонија учтивости и уљудности, пошто код деце I. и II. р. још не има такве аперцепције за зло, а ако се у кога појави, може се лепим примером, и религиозно моралном поуком одвикнути од зла и навићи на добро. Али у III. и IV. разреду су деца већ прилично разборита особито она у IV. разреду имају већ и своје слободне и изванредне осећаје, појмове и судове јер су у IV. р. деца од својих 10, 11, па и 12 година. По лечничким фактичним тврдњама, женске су много осетљивије и развијеније. Може ли у тој школи бити пристojна понашања у којој сељачко дете чувши и научивши од старијих товар безсрамних речи, поскочица, изрека и песама, говори све то гласно пред женском децом? Чува ли се ту морални осећај женских, или се убија? Шта више, побуђује се жеља и наклоност к даљем слушању скарадних речи, па и цсовци, да се којој учтивој, васпитаној девојци лице зацрвени од стида кад чује први пут, а после се навикне поред честог употребљавања и слушања, пређе јој у својину, те ако баш јавно и она не говори непристојно, говори потајно међ својим другарицама. Рећи ће те: па то је учитељ крив, што не пази на децу, и не води добру дисциплину! Па да, ако су сви криви, учитељ је кривљи, ако је цео свет кривљи, учитељ је најкривљи! Нико их не пита нико не мари за праве узроке непостигнута циља у погледу религиозно моралном. Мени се чини, да је неком све једно, има ли учитељ 50 ученика само мушких, или 150 мушких и женских. Отворите очи једанпут! Та погледајте, Бог вас погледао, какав је неморал и какво понашање је ушло у децу, па још у женску. Где су женска деца са мушкима тамо су женска иста таква, какова су и мушка. Где су мушка деца већином непристојна понашања, неуљудна, јогунаста, безобразна и неучтива, тамо треба оделити мушку од женске деце, да једно друго не заразе и не уче што не ваља.

Оканите се стара изговарања: „Е како су наши стари могли ићи заједно, а сад да наша деца не могу“, итд. Ко тако мисли и говори и тиме препречује унапређење школске дисциплине и религиозно моралног усавршавања, у тога је тесногрудост, а то је знак немара, знак непознавања школских прилика и неприлика, знак себичности.

Ако се хоће злу да доскочи, да се клица неморала угуши, ђудоредност гаји *код женске младежи*, која после постају матере,

треба одвојити мушку од женске деце и то поглавито у III. и IV. разреду *с религиозно моралног гледишта.*

У Осеку, 1. октобра 1898.

ДИСЦИПЛИНА И ВАСПИТАЊЕ.

— *Dr. Verédy K.* —

Да је дисциплина моћни фактор васпитања, признају и не педагози а специјалисте знајући јој моћ — сваки свој директан и индиректан утицај према васпитнику управљају по начелима исте са цељу, развијања разума, увиђавности и из овог следејуће слободне воље. По из узрока, да сваки чин васпитатеља, ваља да је излив његове дубоке стручности, то мислим да безуспешан посао не ћу учинити, приказав мисли о дисциплини једног од највреднијих ученика Рајн-Цилерове школе.

Одржати поједине чланове у опсегу постојећих друштвених правила — назива се дисциплином, а поступак с којом ту сврху постићи желимо, јесте тактика. Многи педагози држећи се ли цељи васпитања, а не обзирајући се на индивидуум васпитања који и развијати ваља, веле за дисциплину, да је оно прилагођивање васпитника етично моралним чинима; навикавање разумном животу, док он (васпитник) исто својом увиђавношћу постићи не узмогне — тактиком називају. По овоме начелу главно тежиште дисциплине је, да дете оно чини, што му старији за добро нађу. Овде је заповест главно, чему се дете покоравати има, јер га иначе казна стиже; ту морање главно тежиште има без обзира на то, увиђали дете унутарњи узрок, зашто ово ил' оно чинити мора. Оваково схватање дисциплине у контрасту стоји са васпитним настављањем, коме је целъ оспособити васпитника. да усљед своје самоувиђавности свагда, без икакве лабилности, своја дела према етично моралним захтевима управља. Ту способност, као целъ — моралним карактером називамо, а на њ васпитни утицај тројак је.

Дете у првом му добу, усљед неразвијености или сензитивног живота му, етичке захтеве познати и по њима се управљати није у стању; с тога васпитатељ своју вољу испуњава с њиме све дотле, док му се дух наставом не развије толико, да је претензијом извесног круга мисли у стању добро познати, увидити и истоме стално следовати да етично живи, дела. Многи, поступак васпитатеља у овоме добу називају упутством, управом или управном ди-

циплином, но Хербарт назива тај чин васпитања одржањем реда, заштом (Ordnung) а то због тога, што васпитатељ у дотичном добу дела цели одржањем запта домаћег и школског живота и тиме спречава у неразвијеном ученику побуђење ниже телесне, односно душевне побуде, жеље.

То стање траје све до оне фазе душевног развитка, док ученик самосталном увиђашношћу делати не почне а управља се васпитање тада према захтевима запта (Sucht) што се готово једино на образовање објективног карактера односи старајући се, отклонити ученика од сваког утиска који би му чествовање побунити и у њему неетичне побуде побудити могао прилагођивајући га уједно друштвеном реду, како би се истоме свагда подвргнути знао. При одржању реда — запта дакле, ваља ученика усљед манкања увиђажности му, повржена је воља васпитатеља који дела са цели, да му васпитник на основу полако стеченим позитивним мотивима управља своје поступке.

Но обука временом створи способност за увиђаност и тада се поступак васпитања не ограничава ли на послушност постојећих уредаба, већ да ученик увиђашношћу чини оно, што до селе жељом, упутством учитеља би. У томе добу јавља се дакле воља самог ученика и он је жели индивидуалношћу и произвести. Моћ васпитатеља почиње да слаби и ограничавати се на саветовање, тако рећи цензорисање. До сада беше крма целог учениковог живота у његовим рукама, но сада је предаје самом ученику а он се ограничава једино на могућност — руке му управљати. Васпитни поступак при овоме добу јесте права дисциплина, када се не више са уредбама запта, већ понајвише саветовањем утиче на вољу ученика, да он свагда самоувиђашношћу добро позна и своје поступке без лицемерства по томе равна.

Трећи васпитни утицај утиче на образовање воље и јесте тактика а цел јој је, пригодним средствима образовати нисимулантно карактерну личност. Овај део педагогије је у систему Хербартовом — где је моћ моралног карактера као главна циљ заступљена — врло објективно изведена — вели педагог Кármán — и баш потанко, сретно изведене дефиниције Хербарта о чињеницама објективног и субјективног карактера*), ободрава ме, да постигнуће чињеница

*) Од спољњег света постајући и на њ односећи се импулси јесу објективне чињенице карактера, а од унутарњег (душевног) света нам изворни, на побуде воље нам односећа се душевна стицања — јесу чињенице субјективног карактера. Код овог потоњег само опредељење (Entschlus) постаје усљед увиђажности и по размишљању испуњава побуду воље. Објективан карактер онда претпостављамо код детета, кад је оно васпита-

WWW.UNILIB.RS објективног карактера делатности запта препишем, оделивши га од тактике. Јер док прво васпитника у спољни, друштвени живот, тако рећи страни индивидуум прилагодити жели, дотле га ово друго на унутарње самопосматрање потиче. Прво, т. ј. делатност запта захтева од васпитатеља, да са топлом љубави својом опкружује ученика да му предочи добар плод доброг расположења, да му помаже што боље упознати и испитивати идеал морала; дочем брига за самоубедљиву вољу — позив је строго рекав дисциплине, тактике, при којој васпитатељ јако ваља да пази, чим у детету опази извештан правац самоопредељења, да се тада досадањим деспотизмом запта уклони испитивајући постанак побуде дечје а да му даде маха, да оно своју побуду и остварити може. Своју помоћ пак нека му пружа као природно нужну услугу.

Кад васпитник сам пресуђивати, по својој самоувиђавности поћи почне, рађајућу му се ту душевну моћ угушити не смемо а ни власни нисмо то чинити било каквим обећањима ни забранама. И саме примедбе нам на евентуалне некоректне поступке му тек само ту моћ могу имати, да оно само на себи поправку учини. Повратно дејство душе нам — вели Kármán — на своје „ја“ као што је то случај код дисциплине воље, тако је тежак посао, да на то васпитника ваљаном тактиком посепаце привикавати морамо.

При овоме деловању бодро нам ваља пазити, да на образовање воље односећи нам се утицај индиректно само онда употребимо, када смо моћни прво на чуствовање (Gefühl) васпитника делати.

Она душевна моћ, која над вољом влада, оне аперцепционе — владајуће — преставе које пријемљивост рађају и они осећаји: рађају оно душевно стање, које се чуствовањем назива. Дисциплинирање по томе ваља да на образовање чуствовања индиректно утиче. Сама обука пак, из узрока што многостручну пријемљивост развија, постанак престава унапређује и осећаје побуђује — судељује такође при образовању чуствовања. По за ово је потребан и таки начин васпитања, кога ће се делатност онда манифестовати, када васпитник буде своје побуде према етичним условима пресуђивати, када своју жељу, вољу тек после прилагођивања етичним захтевима испунити усхте. Тада ваља да су школско и домаће вас-

тељу и природи под директном моћи и тада га сензитивност, опћење, васпитање и обука по највише запт у делима руководи. Но чим ареаји постаје, душевно за рефлексе моћан т. ј. на увиђавност оспособљен — приспе доба, када сам себе за предмет ставља. Сад му није више главно, је ли му пошло за руком зановести васпитатеља испунити, већ пресуђивање лично својих дела, да допадање или недопадање изазове. У овом добу почиње самосталност ученика, која је основана на самоувиђавности, слободним избором испуњава побуду воље своје, које пак субјективном карактеру води. — Хербарт.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

питање једно другом у помоћи, како би се васпитник у дотичним захтевима постепено учврстио и у самоопредељењу свагда конзеквентан постао.

При овој фази развића карактера, добро чинимо, ако васпитника заптом ода зла одвраћамо а к доброме прилагодимо; но одма почетком дајмо му и прилике, да се на извршење извесних поступака сам определи, јер је оно (дете) од пређе навиком запта већ донекле у стању добро ода зла распознати, ниске жеље одгнати. Но ако би исте усљед лакомислености ипак на површину избиле и ми их приметимо, с опоменом на хрђаве последице и престојеће му штете, преухитримо га у испуњењу бујних жеља, настојећи, да их он сам ограничава, уништи. При овоме је пак нужно, да васпитник дотичне хрђаве жеље у фантазији испуњене види, исход им сам осуди и природну им конзеквенцију изведе, што ће га убедити о потреби и нужности наше опомене. А обратно, учини ли што добро, признањем истога утврђујмо га у сличноме. Овде такође ваља и он сам да увиди доброту поступка му. Но при оба поступка јако се чувајмо дугачких прелекција, цепидлачења, већ настојмо, да смо власни васпитника ода зла сачувати а добром приволети што је уверен, да ће нам поверење задобити евентуално изгубити. Заповедање, упућивање само при најнужнијим потребама употребимо знајући, да послушност несмемо строгошћу испресовати, већ самом личношћу нам осигурати.

У даљњем развиту васпитника тактика дисциплине нам ваља да га оспособи, да је оно моћно, слободно од других, сам се к доброме чину определити. Оно ће (дете) на основу доживљене праксе брзо увидити, да са околностима свагда рачунати мора, због тога делање васпитања нека се ограничава свагда га убедити, да се друштвене границе без хрђаве последице насилно прекорачити не могу, да је — даље — с обзиром на слободу ближњег дужан бити, али да то с правом и за се захтевати може. Услед евентуалног лабилног и брзоплетног опредељивања (Entschluss) оно ће много пута о својој штети праксе стећи, но тада му свагда предочимо разјашњењем на разум, да подробно размишљање свагда успех осигурава; дочем ко олако пресуђива и брзоплетно начела ставља, да такви при извршењу жеље своје врло често на неотклониме сметње наилази. Тим начином ћемо дисциплином постићи то, да ће нам васпитник у самоопредељењу промишљу самосталан бити.

При пресуђивању побуда, жеља и истинитости начела по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

требна је душевна мирноћа: због тога је задаћа дисциплине даље, отклонити сваке жудње страсти. Почем пак ово настава унапређује — а особито наука вере — то омогућава васпитника на моћ донашања моралних пресуда, а употреба истога додиром иних је могућна, то развијамо пријемност у оба правца. Ако је пак васпитник већ моћан на пресуђивање поступака, изазивајмо га на то са допадањем према правилно изреченим пресудама, дочем негодовањем исправљајмо све погрешно делајући овде свагда на чуствовање му.

Ако је васпитник с етичног гледишта већ кадар самостално се решити за поједине поступке, дисциплина и онда не сме из вида губити руководна етична начела васпитника, већ при најмањој погрешци на поправку га упутити, но овај поступак не сме бити у виду казне већ као бодрење и упутство.

Руководна начела дисциплине ваља да су: отстрањивање ода зла а одржање у добру; бодрење на самоопредељење при поступку; поступање према извесним захтевима; прилагођивање на мирноћу душевну; оплемењивање чуствовања и поправљање погрешака. Из овога се већ види, да је дисциплинирање поред све своје важности и најтежи васпитни поступак, јер употребимо ли га касно, то коцкамо васпитникову самосталност; користимо ли се пак рано — врло га лако несташним створити можемо. При употреби јој највише дејства има пример, који васпитник у породици, личности васпитатеља, у школи и друштву налази. Дисциплина већ усљед своје цели ваља да свагда избегава свако средство, које ученику смета у развиту самосталности.

Самосталност без чврстог карактера не може постојати, а овоме је пак основ воља. Ова је пак само тада умесна, ако је моралним захтевима подвргнута. По томе и средства за постигнуће истога употребимо: одобравање и негодовање, савети и опомене, разјашњење и настављање. Дочем заповест, забрана, награђивање и казна тек само изнимно нека се при дисциплинирању употребљују, јер су само тако важни за развијање чврстог карактера етичних идеала. Душевно овако развијан свагда довађа у хармонију поступке своје са процесом мишљења и свагда је конзеквентан.

У дисциплини домаћег васпитања огледа се моћ народа. Но ако је она онде лабилна, рђава — школа је позвана да јој погрешке исправља и васпитника добром дисциплином од зла сачува. На оба места пример највише чини. Религиозно чуствовање васпитатеља (родитеља и учитеља) добра воља и љубав — од трајног су

УН
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

утиска на осећања васпитника, те навикнут за примером следити — тако рећи — инстинктивно ће следити на позив доброт поступка. По немојмо желити да нас он слепо имитира. Код религиозно-етичних захтева не желимо поступак по напред опредељеном начину, већ му оставимо донекле слободне руке, да би се тако индивидуум исказао; но зато ни кроз прсте не гледајмо и најмању погрешку.

При развићу карактера следеће четири грешке могу на површину избити: беспосленост, лаж, лакомисленост и страсти (у колико се оне код деце појавити могу).

Жеља за беспосленошћу појављује се код трoмих и води лењости; због тога — ако тек није последица телесног недостатка — лечимо је забавним пословима: игром, причањем итд. а чим приметимо у детету пријемљивост — пређимо полако на озбиљан рад. Док лакомисленост јавном опоменом, осрамоћивањем требимо, догле лажу не избличавањем већ религиозним средствима убедимо, да греши пред Богом и људма, кад истину оставља. Од страсти ћемо васпитника тако сачувати, када се мирно понашамо према преступима му и старамо се дотичног у миран круг увести. Но најбоље је још овде средство, прецизно развијање пријемљивости (*Interesse-pahme*), јер нове и нове жудње везују душу мирноћом; страсног играча нпр. упућујмо на дуже, уморне излете, где ће се купљењем цвећа, зарезника итд. забављати те уједно нова и нова познавања стећи. Који нпр. птице мучити воле, навикавајмо га на гајење истих.

Али ради постигнућа цели, дисциплина је приморана кад-кад и строжије мере употребити, као што је: награда и казна; но назити ваља свагда, да су оне са поступцима детета увек у природном односу као узрок и последица. Васпитатељ при тактици дисциплинирања само такве и на тај начин сме казне употребити, да тиме не укор, већ усљед самопокајања поправку постигне. Због тога се служи средствима: опоменом, бодром пажњом, благом ил' озбиљном претњом, узмахивањем или апатичним држањем. Ако све ово цели не би водило, може се послужити кратком, но строгом опоменом предочећи му зло; па најпосле и претњом строге казне. При овоме пак ваља нам свагда израза дати, да му тиме само добра желимо, а то му и доказати. Поступак нам дакле, не треба да руководи сувопарни, осорни суцки изглед, већ пријатељско морално узрујење нам, што избећи нисмо могли заслужену му казну. Директна последица казне дакле јесте не бол спољни — већ душевни,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

а за узрок исте последице да ученик свагда себе сматра, јер се кајање и поправка баш у томе душевном процесу рађа из њега пониче. Због тога је и неумесан поступак, када васпитника и после казне и увиђавности му да је згрешио, још и изискивамо молбу за опроштај, јер то је двострука казна, која лако огорчење рађа. Најлепши, најблагодетнији чин дисциплине јесте, кажњено дете лепо ободрити, да још увек може погрешку своју поправити; ојачати га с тим, да је сваки човек погрешљив и да је мање зло, но тврдоглаво у погрешци остати или несмислено поново у њу пасти, јер усљед потоњег с правом буде лишен оданости целе околине.

Примерно владање или постојана тежња за поправком може се и награђивати у колико исто на учвршћавање воље дела. По овде се не разумевају материјалне добити, привилегије, похвале или ти какве нарочите церемоније, већ нека се оне (награде) ли у томе састоје, што ће нам заслужену предусетљивост изазвати; даље у оној напомени, да ће то свагда и од целе околине, — а од Бога милост задобити.

Оволико теоретично о дисциплини при васпитању, а о примени исте у пракси ином приликом у будуће.

П. Т.

Н Е К Р О Л О Г.

† **Данило Станковић** прави тајни саветник Њ. Величанства, потпредседник и члан саборског одбора, председник хрв. слав. земаљског сабора итд. преминуо је у Господу након дуге и тешке болести 2. децембра т. г. у Загребу. Покојник је био знаменита личност како у хрв. слав. земаљском законодавству, тако исто и у нашим автономним стварима. Сахрањен је уз велико саучешће. На погребу су Њ. Светост Патријарха заступали: архимандрити Платон Телечки и Митрофан Шевић и протођакон Данило Пантелић.

† **Протојереј Кузман Станић** парох у Темишвару преминуо је у Господу 11. децембра т. г. у 74. години старости. Рођен је у Белом Брду; по свршетку карловачке гимназије ступио је у богословију. Рукоположен је 1855. Бејаше он одличан појак и изванредни церемонијер. Појање је учио код јеромонаха Јоаникија Поповића бившег наставника пјенија у богословији и дворског капелана у Ср. Карловцима. Исти јеромонах Јоаникије био је један од најстаријих ученика архимандрита Димитрија Крестића, Авве

грушедолског. Покојни Станић је научио многе подобне и самодобне од свога учитеља, које данас ретко ко зна.

† **Јелисавета Натошевићка**, грађанка новосадска преминула је 18. децембра у Новом Саду. Покојница је била супруга покојног Пере Натошевића рођеног брата дра Ђорђа Натошевића. Оставила је кућу своју у вредности од 10—12,000 фор. православној српској црквеној општини новосадској, да чист приход употреби на просветне и хумане цели, како за добро нађе. Тиме је постала и добротворка народна. Слава јој!

† **Протојереј Ђорђе Петровић** прави члан православне српске АЕМ. консисторије Дабро-босанске, бивши уредник „Босанско-Херцеговачког Источника“, преминуо је у Сарајеву на Бадњи дан у 9¼ часова у вече, у 44. години свога живота. Сахрањен је други дан Рождества Христова. — Оплакују га стари родитељи, супруга и седмеро сирочади.

Вјечна им памјат!

ШКОЛСКЕ ВЕСТИ.

Избор учитеља. За учитеља на општинској (српској) школи у Суботици изабран је г. *Богдан Свирчевић* досадањи учитељ велико-бечкеречки. Честитамо!

Називи средњих школа у Србији. На предлог министра просвете и црквених послова, Н. Величанство краљ Александар је одобрио, да се од сада називају: прва београдска гимназија — *Гимназија Краља Александра I*; друга београдска гимназија — *Гимназија Вука Стефановића-Караџића*; крагујевачка гимназија — *Гимназија Кнеза Милоша Великог*; нишка гимназија — *Гимназија Краља Милана I*; пожаревачка гимназија — *Гимназија Кнеза Михаила*; шабачка гимназија — *Гимназија Господара Јеврема Обреновића* и чачанска гимназија — *Гимназија Господара Јована Обреновића*.

Пр. Гл.

Више народне школе у Данској. У Данској постоје више школе за оне који сврше само основну школу. Те школе походе и мушки и женски у добу од осамнаесте до двадесетпете своје године а често и старији. У тим школама предаје се домаће газдинство, законске основе, народна историја, отаџбински земљопис и други предмети који су потребни човеку. Број посетилаца ових школа велики је; држава троши на ове школе 300,000 круна годишње.

Хрватски учитељски конвикт. Прилозима учитеља и родољуба подиже се у Загребу великољепна зграда „Хрватског учитељског конвикта“ у којој ће имати стап, храну и осталу послугу деца хрватског учитељства. — Зграда још није сасвим довршена јер нема довољно срестава, због чега се позива опет на прилагање, да би се скупила свота од 13—14,000 фор. из које ће се моћи подмирити сви трошкови око завршетка и уређења зграде.

Број ученика-ца у црногорским основним школама — износи ове школске године 6035.

Прорачун за просветне цели у Аустрији износи за 1899. годину 31,473,776 форината а. вр.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Грађанске школе у Србији. Почетком ове школске године отворене су у Србији грађанске школе, и то отворено је свега дванаест таквих школа и три девојачке школе. Грађанске школе отворене су у Београду, Градишту, Обреновцу, Рачи, Јагодини, Свилајенцу, Краљеви, Крушевцу, Књажевцу, Прокупљу, Лесковцу и Лозници. — Девојачке школе отворене су у Зајечару, Шапцу и Нишу. У поменутих дванаест грађанских школа раде свега шеснаест учитељских снага, а у три девојачке школе свега три учитељице.

Чешке школе у Бечу. Чешко друштво „Коменски“ издржава за Чехе, који живе у Бечу, школу са седам разреда, за мушку децу и са седам разреда за женску децу, два забавишта и три школе. Школе су ове добро посећене. Расход на ове школе износи 19,576 форината, а приход је мањи са 3,500 форте се друштво е тога обратило за помоћ своме народу. Лош се обратило и чешким посланицима, да се овим школама у Бечу исходатајствује право јавности.

Пр. Гл.

Интернационални конгрес учитеља основних школа. Холандско учитељско удружење у последњој својој скупштини, која је одржана у Arnheimu, изјавило је жељу, да би се што пре састао интернационални конгрес учитеља основних школа, на коме би се расправљало: О општим организационим питањима; обавезном посећивању школе; утицају радничког законодавства на школу; снабдевању сиротне деце храном и оделом; дидактички напредак и даљи развитак: предлози у погледу плата итд.

Споменик Песталоцију у Цириху. Читамо у „Учитељу“, да ће се идуће године подићи у Цириху пред Liuth-Escher-ском школом споменик великом педагогу Песталоцију' по нацрту швајварског уметника Н. Siegwarta из Луцерна. Песталоције ће бити престављен, како једном детету притиче у помоћ; рељеф на подножју споменика приказиваће Песталоција као учитеља у школи.

Учитељска школа у Јагодини. У Србији у Јагодини, отворена је у недељу 13. децембра о. г. мушка учитељска школа; за управитеља је постављен књижевник и сарадник наш г. Сретен М. Аџић. При отварању присуствовао је и министар просвете и црквених послова г. Андра Ђорђевић. — Дај Боже, да српски народ од учитељског подмлатка, васпитаног и поученог у овој школи доживи многе користи у сваком погледу!

Покретна библиотека. Управа руских јужно-западних железница, имајући у виду да чиновништво по њеним станицама нема никакве могућности да се снабде корисном лектиром у слободним часовима, удесила је да се један вагон преустроји тако, да буде згодан за смештај књига и да се у њему удеси потпуна библиотека. Овај вагон-библиотека уврћује се три пута месечно у воз и за време бављења возова измењују се књиге узете на читање. Такса за употребу књига из ове покретне библиотеке одређена је по 15 копејака месечно, а они који желе да прочитају још и најновије часописе и друге списе, плаћају по 20 копејака месечно. — Ово је ново сведочанство како Русија не жали никаква трошка, само да се просвета што боље прошири, а уједно је и ово један сјајан доказ, да Русија није земља мрака и незнања, већ земља просвете и напретка.

Божићна школска свечаност у Сомбору. На бадњи дан о. г. после вечерња била је у здању средередње главне основне школе приређена божићна свечаност: вертеп с јелком. На свечаности су осим школске дечице и ученика те ученица с осталих овдашњих просветних завода српских, присуствовали: Најпречаснији г. протопресвитер Љубомир Кунусаревић, управитељ Н. Ђ. Вукичевић, председник м. шк. одбора г. Никола Малешевић проф. гимназије и други чланови овдашњег грађанства. У великој школској дворани била је просута слама, а на столу између две украшене и свећицама осветљене зелене јелке стајао је вертеп. Дечица су говорила повести о Рођењу Спаситељеву, Мудрим Звездарима, Бегству у Египат, а између сваке ове повести појале су се прикладне

духовне песме као: Христос раждајетсја славите; Рождество, Дјева днес, Слава во вишњих Богу, Витлејеме славни граде, Ликуж днес Сионе итд. Осим тога декламовао је ученик IV. разр. Никола Кириловић, Чика Јовину песму „Божји Божић бата“, а на завршетку је млади учитељ Ст. С. Илкић држао деци кратак говор о важности великог овог празника и о значењу јелке и вертепа. — После ове свечаности раздјељена је у општинској сали сиромашној деци обућа и одећа, која се сваке године дели из прихода фонда, који у ту сврху установише уз прилоге овдашњих грађана парох сомборски Димитрије Поповић, градоначеоник Антоније Коњовић и трговац Марко Бикар — сва тројица сада већ покојни.

У **Промене закона о учитељима у Италији.** Министар просвете у Италији Gallo, поднео је законску основу, да се учитељи од сада именују и отпуштају. Ова је законска основа повољна за учитеље, јер су их до сада бирале општине и то на две године, и тек пошто су истекле те две пробне године и учитељ добио добру сведоџбу од општинског школског већа, могао се поставити доживотно. Према новој законској основи: Општине су дужне дати учитељу пристојан стан или одштету у новцу; бира га и од сада општина, али га потврђује покрајинско школско веће, које уједно има права бирати учитеља у случају, ако то општина не би хтела учинити. После пробног времена од четири године постаје учитељ сталним, ако му општинско веће, до 15. априла те последње пробне године не откаже службу уз ознаку, зашто га отпушта. О томе, да ли су оправдани узроци отпуштања пресуђује покрајинско школско веће, које може у евентуалном случају учитеља оставити, да служи још једну или две године у истом месту. Ако општинско веће и после тога остане при своме, да учитеља отпушта, покрајинском већу остаје право, да учитеља доживотно на исто место постави. У општинама у којима има 20 или више народних школа, мора се поставити један управитељ, који не ће вршити учитељску службу, али на кога се односе сви закони као и на друге учитеље. Учитељ се може отпустити, ако нема дидактичке вештине, што установљава покрајинско школско веће; ако је болестан, ако је три пута укорен или два пута суспендован од службе за последњих пет година; ако се огрешио о свој добар глас било као васпитатељ, било грађанин. И општине и учитељи могу се противу решења покрајинског школског већа жалити на министарство.

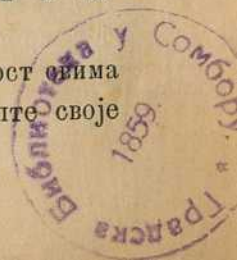
„Напредак.“

НАШИМ ПОШТ. САРАДНИЦИМА И ПРЕТПЛАТНИЦИМА.

Са овим бројем навршује „Школски Лист“ пуних тридесет година свога излажења, а четрдесет година, како га је неумрли др. Ђорђе Натошевић основао. Тридесет година проживети у овако мучним књижевним приликама, заиста је стало овај лист велике борбе, али нека је слава Оцу небесном, који је дозволио, да се лист за толико време одржати могао, да га његови искрени пријатељи нису оставили нити напустили.

Нека је слава умрлим, а хвала и част живим сарадницима овога листа, који су свагда из љубави према цркви, школи и народу, умним својим производима пунили ступце његове.

Нека је овим путем изражена најтоплија благодарност свима ревним претплатницима овога листа, који не пожалише лепте своје

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да се лист овај одржи, и одржан послужи узвишеној сврси својој.

У овој 1898. г. уредништво је у почаст најревноснијих својих сарадника шиљало по три примерка листа на дар сиромашним школама. Уједно шиљало је по два примерка на дар у почаст своја три најревноснија претплатника: Њ. Високопреосвештенства господина *Мирона Николића* епископа пакрачког (српској школи у Цариграду и Солуну); Њ. Ексецеленције господина *Лавија Радивојевића* септемвира (мушкој и женској школи у Призрену) и високопречесног господина *Саве Стојшића* протопресвитера панчевачког (мушкој и женској школи у Скопљу). — У почаст сарадника г. *Јов. Јанка Кнежевчића* (школи у Приштини, Фочи и Пријепољу); г. *Павла Терзина* (мушкој и женској школи у Пећи и школи у манастиру Дјевичу); г. *Милоша Бандића* (мушкој и женској школи у Куманову и школи у Пероју); г. *Душана Бурића* (богословији у Призрен, школи у Кратову и школи у Пероју-Истријском); г. *Ст. С. Илића* (студентима Србима у Кијев. Д. Академији, Григорију Поповићу учит. Гњилане, и Ђорђу Вучетићу учит. у Ферисовићу); г. *Милутина Гавриловића* (школи у Тетову).

На расписану награду добило је уредништво два чланка, који су послати на оцену оном учитељском збору, у коме лист овај има највише претплатника.

Од нове 1899. године лист ће у име Божје ступити у 31. годину излажења. Правац му и на даље остаје *ширење начела хришћанске педагогије, заштита интереса православне српске вероисповедне школе и учитељства*. Цена му остаје иста т. ј. 1 фор. 50 нов., а сви учитељи којима је плата испод 400 фор. као и приправници и богослови добијаће га за 75 новч. годишње. На пет претплатника са целом, а на десет с половном претплатом, добијају скупљачи један примерак на дар.

На послате опомене, ради намیره дуга, слабо нам се одазваше дужници. Ми их молимо, да на поновљену опомену, што пре изволе подмирити своје дугове.

У Сомбору, 31. децембра 1898. год.

Уредништво и администрација „Школског Листа“.

Овај број листа касно излази, што га у штампарији, због многога посла, нису пре могли сложити.

Издаје и уређује: **НИКОЛА Ћ. ВУКИЋЕВИЋ.**

Штампарија Ф. БИТЕРМАНА И СИНА у Сомбору.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А